

Рецензия

от проф. д-р Диана Георгиева Благоева-Стефанова, Институт за български език – БАН
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.1.
Филология, докторска програма „Романски езици“ (италиански език)

Автор: Евгения Кирилова Атанасова, докторант на самостоятелна подготовка

Тема: Италианските заемки в българския език

Със Заповед № РД-38-314/01.07.2025 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури и рецензент на дисертационен труд на тема **„Италианските заемки в българския език“** за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, Професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Романски езици“ (италиански език).

Автор на дисертационния труд е Евгения Атанасова – докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Романистика“, ФКНФ.

1. Кратки биографични данни за докторанта

Евгения Атанасова е завършила СУ „Св. Климент Охридски“ и е бакалавър (2007) по италианска филология и магистър (2008) по българска филология (преводач-редактор). Обучавала се е като докторант е на самостоятелна подготовка в катедра „Романистика“ на ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“ в периода 2024 – 2025. Работи като асистент в същата катедра от 2010 г.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата предполага синтез между историческа, културна и езиковедска информация и е актуална както с оглед на доизясняване на различни аспекти от историческия контекст на проникване на италиански лексикални елементи в българския език, така и на съвременната лексикална динамика, обусловена от процесите на глобализацията и засилените межкултурни контакти. Изследването е комплексно, макар че встрани от него остава немаловажният проблем за фонетичната и морфологичната адаптация на заемките от италиански език (който вероятно ще бъде предмет на по-нататъшни изследвания). Целите и задачите на изследването са ясно формулирани и добре обосновани.

3. Познаване на проблема

Докторантката успешно е изпълнила поставените задачи, като показва задълбочени познания по разработваната тематика и умения за самостоятелен анализ и съпоставка на събраните езикови данни и за обобщаване на направените наблюдения.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Трудът е в обем от 196 страници и се състои от увод, четири глави, заключение, библиография и приложение. В увода са формулирани предметът и обектът на изследването, мотивирана е актуалността на темата, представени са целите, задачите и хипотезата на разработката, както и прилаганите изследователските методи и подходи. Обосновава се изборът на корпус и се описват ексцерпираните източници. Корпусът на изследването включва близо 600 лексикални единици и е подходяща основа за достоверни наблюдения и заключения. Положителна страна на работата е обхващането и на най-нов лексикален материал (от последните 3 десетилетия), част от който все още не е лексикографски регистриран. Това дава възможност да се отразят и най-актуалните процеси и тенденции в лексикалната динамика.

В първата глава се уточнява терминологичният апарат на изследването, като се коментират термините *заемка*, *чуждица*, *ксенизъм*, *екзотизъм*, *интернационализъм*, *италианизъм*, *псевдоиталианизъм* и др. и се проследяват дискусиите в научната литература за нужните и излишните заемки, за видовете адаптация, за асимилацията и интеграцията на лексемите, за адекватните и неадекватните заемки и пр. Предложени са ясни критерии за разграничаване на италианизми и псевдоиталианизми, което позволява да се направи прецизен анализ на емпиричния материал. Подчертавайки разнопосочността на гледните точки в съвременната лингвистика в областта на междуезиковите контакти и взаимодействия, включително някои по-модерни концептуални схващания (контактология, транслексемизация), авторката обосновава решението си да се придържа към традиционната терминология. С оглед на нуждите на изследването това решение е напълно целесъобразно. Изложението в главата показва добри теоретични познания, библиографска осведоменост и способност на авторката за систематизация на различните теоретични виждания и подходи с позоваване на основни, включително най-нови източници в българското и чуждото езикознание.

Във втората глава, озаглавена „Италианският език и италианизмите в исторически план“, е направен исторически преглед на разпространението на италианския език, очертани са причините за водещата роля на италианския в различни области, проследени са основните тематични сфери на неговото влияние върху други езици – търговско и банково дело, военно и морско дело, музика, живопис, архитектура, литература, описани са механизмите за това влияние – чрез образование, художествени и научни елити, културно посредничество. Обърнато е внимание на разнообразните пътища за проникване на италианските заемки в българския език: пряко или (в по-чести случаи) чрез език посредник. Очертана е хронологията на проникване на италианизмите – от Средновековието през Възраждането до съвременния период. Подчертана е ролята на търговските канали (Венеция, Генуа, Дубровник), миграционните процеси, специфичните професионални взаимодействия (рибарство, каменоделство, занаяти),

както и особената роля на балканското езиково и културно пространство и лингва франка като междинен канал на междуезиков лексикален трансфер. Достоянство на изследването е поставянето на българската езикова ситуация в по-широк европейски контекст и очертаването на динамиката на междуезиковите и межкултурните контакти в различни исторически периоди, следствие от които е проникването на италианизми в българския език. Това дава възможност ясно да се открият историческите, културните, икономическите и социалните предпоставки за италианското лексикално влияние върху българския език.

В третата глава, озаглавена „Видове италиански заемки“, е представена подробна класификация на италианизмите в книжовния български език според различни признаци: комуникативна сфера на употреба, стилова принадлежност, път на проникване. Според авторката най-значимо е присъствието на италианска по произход лексика в тематичните сфери търговия, бит, изкуства, музика, литература, театър и кино, названия на растения и животни, военно и морско дело, кулинария, спорт и хазартни игри. Формирането на всяка една от тези тематични групи, чийто състав е изчерпателно представен в дисертацията, е отражение на контактите между двата народа в исторически, културен или социален план в определен исторически период. Обръща се внимание също така, че италиански заемки присъстват в различни стилови пластове: общоупотребима лексика, терминологична и професионална лексика. Много детайлно е проследена етимологията на италианските заемки (т.е. пътищата на проникването им в езика приемник). Обособени са две групи: преки заемки, чийто брой според авторката е сравнително малък (напр. *антиквар*, *инкасо*, *импресарио*, *палячо*, *мозайка*), и непреки заемки, навлезли с посредничеството на друг език (гръцки, турски, сърбохърватски, руски, френски, немски, румънски). Обръща се внимание, че в някои случаи пътят на проникването на италианизмите е доста сложен и невинаги е възможно да бъде установен с пълна сигурност, тъй като заемката понякога преминава през няколко други езика (каквото е случаят напр. с *картеч*, *капуцин*, *картел*, *миниатюри* и др.) и претърпява значителни промени във формата или семантиката спрямо италианския прототип. Описвайки пътя на заемането от италианския език (или от някоя от неговите регионални вариации), авторката представя много интересни и информативно наситени етимологични ескизи за всяка една от разглежданите лексеми. Особено ценно е, че в някои случаи се предлага корекция на съществуващата информация за произхода на заемките, което е важно с оглед на лексикографската практика. В главата се обръща внимание също така на т.нар. етимологични дублети, т.е. думи с един и същ етимон, но с различна форма и значение (напр. *каданс/каденца*, *маквиса/макия*, *калцун/калцоне*). Направени са наблюдения и върху степента на интегрираност на заетите лексикални единици, като са обособени три групи: адаптирани (интегрирани в лексикалната

система) заемки; неадаптирани (варваризми), напр. *dolce vita*, *mamma mia*, *ал денте*, *скуадра адзура*; екзотизми, напр. *просеко*, *трули*, *ндрангета*.

Последната глава, озаглавена „Семантично усвояване на италианските заемки в българския език“, е замислена като ядро на дисертационни труд. Тя е посветена на проблем, който досега не е разглеждан в пълнота в лингвистичната литература, и във връзка с това представлява безспорен научен принос. Направени са подробни наблюдения върху процеса на лексикално-семантична адаптация на редица лексеми, с примери за взаимодействието „чуждо – свое“, които очертават важни аспекти от динамиката в развоя и обогатяването на българската лексикална система в резултат на междуезиков лексикален и семантичен трансфер. Разгледани са случаи, при които прототипната лексема в италиански е съответно еднозначна или многозначна, като във втория случай се установява, че в българския език може да бъде възприето само едно от значенията на полисемантичния италиански прототип (при това далеч невинаги става дума за основното значение) или пък няколко (в определени случаи – всички) от значенията на прототипа. Заслужават внимание наблюденията върху процесите, които очертават семантичната интеграция на италианизмите в българската лексикална система: развиване на нови значения по пътя на метафоричния или метонимичния пренос, стесняване или разширяване на значението спрямо семантиката на италианския прототип, семантично или функционално-стилистично диференциране на значенията. Отбелязват се и интересни случаи на семантично калкиране, при които се наблюдава въздействие и от друг език (напр. немски и румънски при *картоф*, руски при *бутафория*), т.е. обогатяването на семантиката на заемката е резултат от т.нар. „повторно заемане“.

Към изложението в тази глава може да се отправят някои забележки. Причисляването на отделни лексеми (предимно глаголи) към италианските заемки е спорно. Така например глаголят *атакувам* е по-скоро резултат от словообразуване на домашна почва от заемката *атака* (в дисертацията той се разглежда като зает от италиански през руски, но в руските лексикографски източници съответният глагол *атаковать* не се сочи като заемка). Противоречива е трактовката на глагола *с(ш)кантирам*, за който авторката отбелязва, че е произведен от съществителното *с(ш)konto*, но пък същевременно го отнася към заемките. Откриват се неточности по отношение на разграничаването между полисемия и омонимия. Така например при *паста*¹ ‘вид малък тестен сладкиш с крем’, *паста*² ‘тестообразна маса с различно предназначение’, *паста*³ ‘макаронени изделия’ е налице не многозначност, а омонимия (независимо от общия произход) поради липса на семантична връзка. Това личи и от граматичните особености на думите (*паста*³ е сингулария тантум). Такъв е случаят и с *макарони* (обикн. мн., употребата на ед.ч. е рядка) и *макарон* ‘вид френски сладкиш’. Като омоними би следвало се разглеждат и лексемите, назоваващи съответно човек и предмет, животно или др.: *балерина*¹ ‘балетна артистка’ и

*балерина*² 'вид дамска обувка'; *антика*¹ 'старинен предмет' и *антика*² 'обигран човек'; *капуцин*¹ 'католически монах', *капуцин*² 'вид маймуна', *капуцин*³ 'вид птица'; *прима*¹ (музикален термин) и *прима*² 'примадона' и др. В някои от случаите омонимията е свързана с различен начин на възникване: *арабеска*¹ (термин в изкуството, заемка) и *арабеска*² (жаргонно название за арабин, възникнало не чрез семантичен развой при заемката *арабеска*¹, а по словообразователен път като резултат от езикова игра, основаваща се на звуково сходство). Друга неточност е разглеждането на лексеми, отнасящи се към различни граматични класове, като значения на една и съща дума, какъвто е случаят с *инкогнито* (съществително) и *инкогнито* (наречие). Първият елемент в съчетанието *дамаска стомана* не е съществителното *дамаска*, а форма за ж.р. на прилагателното *дамаски*. Противно на твърденията на авторката цитираните от нея значения на *галерия* в българския език не са остарели. Затова пък вече са архаизирани думите *картеч*, *карусел* и др. Много от тези неточности биха могли да бъдат избегнати, ако се използва по-последователно информацията от достоверни лексикографски източници (като многотомния академичен „Речник на българския език“).

В заключителната част на изследването накратко се обобщават проведените наблюдения. Направен е изводът, че навлизането на заемки от италиански се подчинява на общите особености на попълването и обогатяването на лексикалната система на българския език с чужди по произход лексикални елементи, но показва и определени специфики поради непрекия контакт между двата езика, което обуславя и преобладаването на заемки, навлезли не директно от италиански, а с посредничеството на друг европейски език.

Списъкът с литературата включва 99 библиографския единица, като от изложението личи, че те са използвани, цитирани и анализирани за целите на изследването.

Евгения Атанасова посочва 9 приноса на работата си, които са коректно изведени.

Публикациите по темата са 4 (две от които са посочени като под печат) и като точки съответстват на минималните изисквания за ОНС „доктор“.

В заключение следва да се отбележи, че като първото в нашето езикознание по-обхватно и задълбочено изследване върху навлизането на италиански лексикални елементи в българския език (с акцент върху типологията на заемките и тяхната семантичната адаптация и интеграция в българската лексикална система) дисертационният труд на Евгения Атанасова има приносен характер. Очертани са историческите и социокултурните предпоставки за влиянието на италианския език върху българския, проследени са хронологията и механизмите на междуезиковия контакт (с очертаване и на сложните мрежи от езици посредници както в общоевропейски контекст, така и в условията на балканската езиково-културна общност), направена е подробна класификация на италианизмите по различни признаци, много детайлно е проучено и описано семантичното усвояване на заемките. Изследването е проведено въз

основа на добре подбран и изчерпателен емпиричен материал, като е обърнато внимание както на диахронните, така и на синхронните аспекти на явленияето. Резултатите от изследването може да послужат като основа за по-нататъшни наблюдения върху италианските лексикални елементи в българския език и биха могли успешно да намерят приложение също в лекционните курсове по българска лексикология, в чуждоезиковото обучение, както и в лексикографията.

5. Автореферат

Авторефератът отразява коректно и достатъчно изчерпателно основните резултати, постигнати в дисертацията, и отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника към него.

Документите, изготвени след преминатата проверка през системата за плагиатство, показват, че работата е самостоятелна и няма доказателства за плагиатство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в нашето езикознание и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“.

Трудът показва, че авторката Евгения Атанасова притежава солидни теоретични познания, професионални умения и качества за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Въз основа на гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Евгения Атанасова в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Романски езици“ (италиански език).

25.08.2025

Рецензент: .....

Проф. д-р Диана Благоева